

4. Гамалій Д. Марія-Магдалена, мати гетьмана Мазепи / Д. Гамалій // Нове життя. Громадсько-політична газета Броварщини. — 1993. — 19 січня.
5. Драгоманов М. Про українських козаків, татар та турків / Драгоманов М. — К., 1917, — 215 с.
6. Козуля О. Жінки в історії України / Козуля О. — К. : Український центр духовної культури, 1993. — 256 с.
7. Луговий О. Л. Визначне жіноцтво України: Історичні життєписи / Луговий О. Л. — К. : Дніпро, 1994. — 335 с.
8. Мищик Ю. А. Як козаки воювали / Мищик Ю. А., Плохій С. М., Стороженко І. С. — Дніпропетровськ : Січ, 1991. — 302 с.
9. Огієнко І. Історія культурного життя українського народу / Огієнко І. — К. : Абрис, 1991. — 272 с.
10. Ролле Й. Й. Жінки при чигиринському дворі / Ролле Й. Й. — К. : Україна 1994. — 130 с.
11. Січинський В. Чужинці про Україну / Січинський В. — К. : Довіра, 1992. — 255 с.
12. Скляренко В. В. 100 знаменательных женщин Украины. — Харьков : Фолио, 2008, — 509 с.
13. Скляренко В. В., Иовлева Т. В., Мац В. А. 100 знаменитых / Скляренко В. В., Иовлева Т. В., Мац В. А. — Харьков : Фолио, 2003. — 240 с.
14. Сільські вісті 2010. — 18 травня.
15. Сільські вісті 2010. — 1 жовтня.
16. Сільські вісті 2012. — 10 березня.
17. Тацька Н. Клейноди нашої душі / Н. Тацька // Радянська жінка. — 1991. — № 8.
18. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3 т. / Яворницький Д. І. — К. : Наукова думка. — 1990. — Т. 1. — 592 с.

### ***А. І. Махінько***

**УДК: 281.96 (477-25)**

## **З ІСТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ СВЯТОЇ РІВНОАПОСТОЛЬНОЇ МАРІЇ МАГДАЛИНИ**

*У статті на основі друкованих джерел і краєзнавчих матеріалів висвітлюються деякі аспекти історії функціонування православної парафіяльної церкви у київському передмісті Шулявка, аналізується перспектива реконструкції храму в сучасних умовах*

Ключові слова: церква, Київ, Шулявка.

*В статье на основе опубликованных источников и краеведческих материалов освещаются некоторые аспекты истории функционирования православной приходской церкви в киевском предместье Шулявка, анализируется перспектива реконструкции храма в современных условиях.*

Ключевые слова: церковь, Киев, Шулявка.

*The certain historical aspects of the Orthodox parish Church's function on Kyiv Shulyavka's suburbs, the prospects of the temples restoration in the con-*

*temporary conditions have been analyzed in this article on the basis of the published sources and materials of the regional studies. During its existence the Church had consolidated and patronized the local Orthodox commune, educational and health institutions. The clergy also took part in the activities of the parish Church schools, having the possibility of education to the children of unprivileged estates*

Keywords: church, Kiev, Shulyavka.

У Російській імперії Київ по праву вважався духовною столицею та «другим Єрусалимом». Як історичний центр православ'я для східнослов'янських народів, місто мало значну кількість культових споруд та релігійних святинь. Поряд із загальновідомими соборами тут діяли храми зі значно скромнішою історією створення. Проте наприкінці 20–30-х рр. XX ст. на хвилі антирелігійної кампанії більшість київських культових споруд зазнали руйнації. Не була винятком і церква Святої Рівноапостольної Марії Магдалини.

Автор статті ставить за мету узагальнити матеріал з обраної проблеми та дослідити історію згаданої культової споруди. Історіографія цього питання представлена нечисленними красномовними працями дослідників-нефахівців, які з'явилися вже у новітній час.

Шулявка розташовувалася в районі Білогородської волості Київського повіту, але адміністративно належала до міста [1, с. 219]. Наприкінці XIX ст. тут жило близько 5 тис. мешканців [3, с. 548]. За соціальною структурою це був переважно робітничий район, його населяли працівники механічного заводу Зелінгера та машинобудівного заводу Гретера і Криванека. Також тут проживали військові, зважаючи на відносну близькість Київсько-Володимирського кадетського корпусу, та незначна кількість осіб духовного звання — власників садиб. У 90-х рр. до них додалися студенти Політехнічного інституту імені Олександра II.

Деякий час мешканці району були парафіянами храмів на Галицькому та поблизу Троїцького майдану (тепер — площі Перемоги та Спортивна). Значна віддаленість та переповненість цих парафій, оскільки тут окормлялися також мешканці Либідської частини, вказували на нагальну потребу в новій церкві саме для Шулявки. 1855 р. з відповідним проханням від імені населення цієї околиці звернувся до голови Київської духовної консисторії, митрополита Київського і Галицького Платона, міський голова Іван Андрійович Толлі. Консисторія задовольнила прохання вірян.

Певною проблемою залишалось фінансування будівництва. Під питанням залишалось виділення державних коштів, оскільки скарбниця мала відновлюватися після російсько-турецької війни 1877–1878 рр. Субвенція з міського бюджету на той момент була неможливою: першочергово місто ма-

ло вирішувати соціально-економічні проблеми. Отже, фінансування з цих джерел відкладалося надовго. Тому київська громада приймає рішення вести будівництво власним коштом, підтримуючи традиції міського благодійництва.

Основою фінансування будівництва нового київського храму стали кошти, які заповів місту такий собі Смелов. За одними відомостями ця сума становила 18 тис. [4], а за іншими — 21 686 руб. [2, с. 108]. Мешканці Шулявки та інші кияни також зібрали близько 5 тис. руб. [2, с. 108]. Від міста було надано допомогу будівельними матеріалами. Згодом благодійний внесок на спорудження зробив і відомий меценат Микола Терещенко.

Автором проекту церкви та безпосереднім керівником будівництва став військовий інженер, полковник Вадим Петрович Катеринич, який також виявив риси шляхетності та повагу до цієї справи й відмовився від грошової винагороди. Будівництво тривало майже два роки, і навесні 1887 р. митрополит Київський і Галицький Платон освятив храм.

Церква дістала назву на честь святої покровительки імператриці Марії Олександрівни — Святої Рівноапостольної Марії Магдалини. Символічним було те, що споруду було зведено недалеко від Київського політехнічного інституту, який носив ім'я імператора Олександра II, августійшого чоловіка володарки. Таким чином, нова церква не лише була парафіяльною, а й до певної міри належала навчальному закладу, духовно окормляла його. Збереглися відомості про те, що в цій церкві молилися Д. Менделєєв, В. Кирпичов, К. Зворикін, П. Нестеров та інші викладачі й студенти інституту [5, с. 3].

Церкву збудовано в «русько-візантійському» стилі, який є одним із напрямів стилю модерн кінця XIX — початку XX ст. У ньому візантійське хрестово-купольне планування поєднувалося з п'ятиглавністю, притаманною руській культовій архітектурі. Шулявський храм, відповідно до стильових ознак, мав центральний масивний, трохи присадкуватий купол, який оточували чотири менші куполи-вежки, виконуючи суто декоративну роль. Органічною складовою стала дзвіниця з високим шатровим дахом, виконана в стилі руського зодчества XIV–XV ст. Зовні споруду прикрашено декоративним різьбленням, схожим на білокам'яне різьблення XII–XIII ст. У загальному стильовому оформленні простежується подібність з іншими київськими храмами, збудованими в кінці XIX — на початку XX ст. На жаль, назавжди втраченим і невідомим для нащадків залишився вигляд інтер'єру храму, а також ім'я художника або художників, які виконали внутрішнє оздоблення. Відомо, що церква мала три престולי: головний — на честь Святої Рівноапостольної Марії Магдалини, південний — на честь Казанської ікони Божої Матері та північний — на честь Свв. Іоакима та Анни. Останній зняли 1889 р. за наказом Київської духовної консисторії [2, с. 108].



Київська церква Святої Рівноапостольної Марії Магдалини

Звернемо увагу на освітньо-виховний аспект діяльності духовенства Шулявської парафії. Так, при церкві Марії Магдалини функціонувало дві школи. Парафіяльна школа, відкрита 1891 р., діяла в приміщенні, збудованому для неї за церковні кошти. У штаті були священник-законоучитель та чотири вчителі. Опікувався школою церковний староста [1, с. 563]. Щорічно на навчальні потреби виділялося 900 руб.: 600 від міста та 300 — від Київського земства [2, с. 110]. Другу школу відкрили восени 1891 р. при машинобудівному заводі Гретера і Криванека. Це була школа грамотності, в штаті якої працювали священник-законоучитель та два вчителі [1, с. 563]. Опікуном закладу була Н. П. Гретер, а фінансове утримання забезпечував названий завод [2, с. 110]. Предмети, які викладалися в цих школах, були типовими для цього типу навчальних закладів: письмо, читання, арифметика та Закон Божий.

Для утримання причту, фінансування потреб церкви та парафії використовувалися кошти церковних пожертв, а також кошти за виконання треб у лікарні імені цесаревича Миколи для чорноробів, збудованої 1894 р. на кошти Миколи Терещенка [2, с. 110]. Таким чином, церква Марії Магдалини патронувала і окормляла цей лікарняний заклад. Зараз у його будівлях розташовуються відділення лікарні ОХМАТДИТ.

До 1935 р. у храмі проводилися релігійні відправи. В ході боротьби з релігією на виконання постанови Київської міської ради церкву було підірвано, а студенти розміщених поблизу інститутів розібрали руїни. Приблизно за 2,5 місяця на місці храму постала середня школа № 6 (тепер — лицей № 142). Вцілів лише будинок священика. Саме в ньому відправляли богослужіння до 1950 р.

Безпосередньо з історією Маріє-Магдалининського храму пов'язана родина Словачевських. Михайло Словачевський був його першим псаломником. З 1909 р. священиком Шулявської церкви стає його старший син Василь. У 1938 р. у ході репресій проти київського духовенства він був заарештований і загинув у таборах. Його брат, протоієрей Закхей, очолював парафію в роки війни до остаточного закриття в 1950 р., а потім переїхав до Болгарії, де завершив свої дні [2, с. 110].

У новітній час релігійна громада міста робить спроби відновити храм. Відповідно до чинного законодавства, 1999 р. зареєстровано громаду Святої Марії Магдалини. У її планах повернення споруд, які були частиною храмового комплексу та вціліли під час знищення церкви. Втім, у ставленні влади до вимог вірян простежується певна вибірковість. З одного боку, проводиться толерантна політика у релігійних справах: споруджуються нові храми та відбудовуються ті, які було знищено в 20–30-х рр. ХХ ст. Мають місце випадки, коли для відправлення релігійного культу передаються пам'ятки архітектури, наприклад Андріївська та Кирилівська церкви, і їхнє подальше збереження потребує спеціального режиму функціонування. Однак питання відродження церкви Марії Магдалини, як того воліє релігійна громада, дотепер на рівні владних структур не вирішено, тому невідомо, коли місту повернуть втрачений храм.

Отже, церква Святої Рівноапостольної Марії Магдалини мала велике значення для київського передмістя Шулявка. Насамперед це був парафіяльний храм, який значною мірою консолідував місцеву православну громаду і був центром релігійного життя в районі. До цієї основної функції додавалася також освітньо-виховна, оскільки клір церкви опікувався парафіяльними школами, забезпечуючи дітям робітничої окраїни доступ до початкової освіти. Будівництво храму стало черговим прикладом традицій київського добротництва. Незважаючи на те, що церква не була витвором ві-

домого архітектора, її споруда стала ознакою Шулявки та прикрасила місцеву забудову.

1. Адресная и справочная книга «Весь Киев» на 1911 г. / [сост. Богуславский С. М.]. — К. : Типография 1-й Киевской Артели Печатного дела, 1911. — С. 219.
2. Гичан И. С. Киев православный / Гичан И. С. — К. : Феникс, 2011. — С. 108.
3. Історія Києва: у 2 т. / [редкол.: Касименко О. К. (голова) та ін.]. — К. : Вид. АН УРСР, 1959. — Т. 1. — 1959. — С. 548.
4. Кальницький М. Церква Марії Магдалини на Шулявці [Електронний ресурс] / М. Кальницький. — Режим доступу : [http://oldkiev.io.ua/s94870/cerkov\\_marii\\_magdaliny\\_na\\_shulyavke](http://oldkiev.io.ua/s94870/cerkov_marii_magdaliny_na_shulyavke).
5. Кучинскайте Д. Царские храмы / Д. Кучинскайте // Мир. — 2007. — 16 січня. — № 2. — С. 3.

**Я. М. Шульга**

УДК: [94(477):271]«18»

## **ЧЕРНЕЦТВО XVIII ст. ЗА МЕЖАМИ ОБИТЕЛІ: БЛАГОЧЕСТИВІ БОГОМОЛЬЦІ ЧИ «БРОДЯГИ И БЕЗДЕЛЬНИКИ»?**

*Паломництво як прояв релігійності характерне не лише для світського населення, але й для ченців. Суспільство сприймало це явище однобоко і трактувало як порушення моралі. Однак чернече богомільля практикувалося й було проявом глибокої потреби чорного духовенства у вшануванні святинь.*

Ключові слова: поменник, паломництво, чернецтво, вшановування святинь.

*Паломничество как проявление религиозности осуществлялось не только светским населением, но и монашеством. Это явление воспринималось в обществе однобоко и трактовалось как нарушение морали. Однако богомолье монашества практиковалось и было проявлением глубокой необходимости черного духовенства в почитании святых.*

Ключевые слова: помянник, паломничество, монашество, почитание святых.

*Pilgrimage as a manifestation of religion was carried out not only the secular population, but the monks. This phenomenon took on new meaning lopsided society and treated as a breach of morality. However, the practice of pilgrimage and monasticism was a manifestation of the deep needs of the black clergy in sacred commemoration.*

Keywords: pomennyk, pilgrimage, monks, celebration in honour of sacred objects.